

teolog – placerer skylden for fordømmelsen af Luther hos augustinernes ærkerivaler, dominikanerne.

Men Posset viser også, at Luther står i kontinuitet med katolsk lære i form af bl.a. Bernhards lære om retfærdiggørelsen af tro og nåde alene. Han peger på 1500-tallets veritable Bernhard-renaissance, hvor Bernhard-tekster (en del pseudepigrapher) dukkede op i et langt større antal end Augustin-fremstillinger, selv blandt augustinereremitterne. Især Bernhards kritik af pavens sammenblanding af det verdslige og det gejstlige regimente, *De consideratione*, samt en del af hans prædikener, navnlig den første til Bebudelsen, *De annunciatione*, med dens fremhævelse af syndens tilgivelse gennem Kristus og retfærdiggørelsen gennem tro, fik afgørende betydning for reformatorerne, og Luther selv henviser til dem flere gange gennem sin karriere.

Posset leverer en omfattende opdatering af litteraturen og gør forfriskende op med myter fra både katolsk og luthersk side. Med sin bemestring af latin, tysk og engelsk går han i kvalificeret diskussion med foreliggende kirkehistorisk Luther-forskning, især yngre og prominente tyske kirkehistorikere som Thomas Kaufmann og Volker Leppin, hvorved bogen nærmer sig et lille mesterværk. Den anbefales hermed varmt.

Else Marie Wiberg Pedersen

Christine Mundhenk (red.)

Melanchthons Briefwechsel, Band 12, Texte 3127-3420a (1543). Bearb. af Matthias Dall' Asta, Heidi Hein og Christine Mundhenk. Stuttgart-Bad Canstatt: Verlag frommann-holzboog 2011. 533s. € 284.

Selvom reformationstiden er en af de mest gennemforskede perioder i kirkehistorien, dukker der stadig hidtil utrykte breve og dokumenter op. Det bind, som indeholdt de såkaldte *Regesten* til Melanchthons brevveksling for året 1543, udkom for 33 år siden (*Melanchthons Briefwechsel Band 3, Regesten*, 1979). Det er derfor ikke mærkeligt, at nærværende tekstbind for året 1543 også kan offentliggøre nogle dokumenter, som ikke tidligere er blevet udgivet, eller som hidtil kun har foreligget i uddrag. Af de 311 dokumenter, som dette bind indeholder, drejer det sig om ikke færre end 32 stykker. Det har medført problemer med nummereringen, da tekstbindets numre gerne skulle svare til regestbindet, men det har man løst ved at supplere numrene de pågældende steder med bogstaverne a, b etc. For at få det hele til at gå op, har man dog også aftrykt fortalen til Luthers *Auslegung der Episteln*, stilet til fyrst Georg af Anhalt (nr. 3410), selvom man har fundet ud af, at det ikke er skrevet af Melanchthon – hvilket man antog i regestbindet – men af Caspar Cruciger!

Hovedtemaet i nærværende binds brevveksling er det dramatiske forsøg på at gennemføre en evangelisk reformation i Köln ærkestift. Melanchthon blev sendt til Bonn, hvor han arbejdede med sagen i næsten et halvt år, men

det hele mislykkedes. Kejser Karl V og den katolske overmagt kunne naturligtvis ikke tillade, at dette centrale katolske stift gik over til den kætterske bevægelse. I Melanchthons brevveksling fra disse måneder følger man detaljeret forløbet. Desuden er der også hans mange anbefalingskrivelser for lærde mænd, betænkninger og kommentarer til tyrkerfaren, pavestolens politik og andre politiske begivenheder.

Interessant er også brevvekslingen med Calvin. De diskuterer frelsen og den frie vilje. Melanchthon erklærer sig uenig med Calvin i prædestinationsproblemet, men de erklærer hinanden venskab, Calvin sender tilmed hilsener til Luther. Over for Martin Bucer fremstiller Melanchthon sin holdning til krigsførelse, til Veit Dietrich sender han betænkning om kaldelse og ordination, og hans interesse for drømme og astrologi fornægter sig heller ikke. Som i andre breve findes også her træk, som belyser privatpersonen Melanchthon. Han sender smukke trøstebreve til bekendte, som har mistet børn, han er bekymret for datteren Annas trange skæbne, og i breve til Luther husker han at sende hilsener til hans kone og børn.

Martin Schwarz Lausten

Martin Schwarz Lausten

Philipp Melanchthon: Humanist og luthersk reformator i Tyskland og Danmark. København: Forlaget Anis 2010. 392 s. Kr. 349.

Philipp Melanchthon er en oversat teolog ikke blot i dansk sammenhæng, men også internationalt. Melanchthon-jubilæet i 1997 bidrog dog afgørende til en fornyet beskæftigelse med Luthers medreformator. Denne fornyede interesse er fortjent. Siden Albrecht Ritschl har forskellige forskningsparadigmer i vid udstrækning enten placeret Melanchthon på reformationens blinde sidespor og urgeret forskellene mellem Luther og Melanchthon, eller også gjort Melanchthon og Luther så ens, at de faktiske forskelle blev uforståelige. MSL fortjener derfor stor ros for sin indsats for at gøre Melanchthon mere kendt for et dansk publikum. Hermed lægger han sig i fin forlængelse af det sidste tiårs genoplivede Melanchthoninteresse, hvad han også selv gør opmærksom på. Desto ærgerligere er det, at han alligevel kommer til at videreformidle ældre tiders stereotype opfattelse af Melanchthons teologi. Desværre står han på dette punkt ikke alene, men er i selskab med andre nyere Melanchthon-monografier, som fx Gregory Graybills *Evangelical free will* fra 2010.

Bogen er delt i to hoveddele: Første del omhandler Melanchthon i Wittenberg og anden del Melanchthon i Danmark. Bogen afsluttes af en epilog om Melanchthons død.

MSL fremhæver med rette Melanchthons store kateketiske indsats, som alt for længe er blevet oversat. Derfor undrer det også, at Melanchthon samtidig gøres til ophavsmand til et stivnet lærebegreb. Læser man Melanch-